

LA RELACIÓ INTERCULTURAL: LA FORMACIÓ DELS ESTUDIANTS D'INFERMERIA

Núria Roca i Caparà
nroca@eui.hsjdbcn.org

Carme Vega Monteagudo
cvega@eui.hsjdbcn.org

EUI Sant Joan de Déu
Adscrita a la Universitat de Barcelona

Resum

Les migracions internacionals de les últimes dècades han generat una gran transformació social, tant a nivell global com local. Les societats del segle XXI són multiculturals, cosmopolites i diverses però també desiguals, generen segregació, exclusió social i neguen qualsevol alteritat i el reconeixement de "l'altre". La societat multicultural és una realitat que hem de definir en tots els seus àmbits, principalment en el polític, i també com es concreta en la vida quotidiana.

Una de les qüestions fonamentals de la Universitat és la implicació i articulació dels seus estudis amb la societat. La Universitat, centre vital de la producció de sabers i coneixements, ha d'avançar en paral·lel a la societat però també ha de ser capaç de preparar als seus estudiants perquè puguin transformar-la. Totes les institucions han d'involucrar-se i en aquest sentit la Universitat juga un paper preponderant en la formació de ciutadans i ciutadanes.

La pràctica infermera es basa en l'exercici de cuidar. L'acció de cuidar és una constant universal amb models o patrons particulars, actualment, en interacció. En l'exercici de la professió infermera, en la relació que establim amb les persones d'orígens culturals diversos, la situació de partida és habitualment de distància i diferenciació entre "nosaltres" i els "altres". Establim la comunicació a partir dels nostres codis culturals i de les imatges preconstruïdes de "l'altre", actuant amb desconfiança i fent en moltes ocasions una interpretació errònia. Els estudis universitaris d'Infermeria tenen com objectiu formar a professionals capaços de proporcionar cures holístiques a les persones i a la comunitat. Les Escoles d'Infermeria, entre altres competències, han de formar als seus estudiants perquè siguin capaços de conèixer la diversitat del nostre entorn social, analitzar els principals problemes socio-culturals que s'articulen en ella, integrar valors i actituds positives cap a la diferència i adoptar la pluralitat com a forma de convivència i enriquiment personal.

Introducció

Les migracions internacionals de les últimes dècades han generat una gran transformació social, tant a nivell global com local. Les societats del segle XXI són multiculturals, cosmopolites i diverses però també desiguals, generen segregació, exclusió social i neguen qualsevol alteritat i el reconeixement de "l'altre". La societat multicultural és una realitat que hem de definir en tots els seus àmbits, principalment en el polític, i també com es concreta en la vida quotidiana. Ha de ser un model de societat que entengui la diversitat cultural, ètnica i social com a riquesa i part fonamental de si mateixa. Una societat en què diversitat no sigui sinònim de desigualtat, per prevenir i donar resposta a situacions que no es poden ignorar. La implicació de les administracions públiques, institucions acadèmiques i societat civil en la definició del model de societat que volem per al present i futur és un imperatiu ètic ineludible i urgent.

La pràctica de la professió d'infermeria esdevé més complexa en aquest context de diversitat i desigualtat. La malaltia, la salut i les cures tenen diversitat d'interpretacions i vivències. També l'actitud cap a la malaltia i els mètodes utilitzats per lluitar contra ella varien d'una societat o cultura a una altra. Hem de ser conscients que cada grup humà construeix el seu sistema de salut per, així, superar la visió etnocèntrica que la medicina occidental té de les altres medicines i cultures.

Una de les qüestions fonamentals de la Universitat és la implicació i articulació dels seus estudis amb la societat. La Universitat, centre vital de la producció de sabers i coneixements, ha d'avançar en paral·lel a la societat però també ha de preparar als seus estudiants perquè puguin transformar-la. La preparació del capital humà és essencial per a qualsevol país que aposti pel seu desenvolupament social, econòmic, cultural i polític.

Hem de reflexionar sobre l'educació que es realitza a les Universitats, on reproduïm molts dels estereotips, prejudicis i tòpics. La Universitat és transmissora de valors, creences i sabers que assegurin la permanència i hegemonia del sistema cultural dominant i de l'ordre social establert. Participa activament en la formació de consciències, actituds, conviccions, filiacions i identitats. Cal modificar aquest model i transformar la Universitat en un espai de formació de ciutadans amb mirada oberta i compromesos amb la societat. La desconexió i desconeixement dels professionals de la salut sobre la teoria social i cultural, amb concepcions obsoletes, és un fet real i greu. Pensem que la formació per aconseguir estudiants competents en les relacions interculturals és una prioritat ineludible. De la formació de les noves generacions en depèn la societat del futur. Els estudis d'infermeria han de preparar als estudiants perquè puguin fer front a les situacions de complexitat que hauran d'afrontar durant el seu exercici professional.

L'objectiu de la comunicació és presentar l'experiència l'aprenentatge reflexiu de la diversitat en el currículum d'Infermeria i evidenciar que capacita als futurs professionals per ser persones crítiques, obertes als canvis socials i sensibles a la diversitat i pluralitat.

Context

Social:

El món ha viscut una transformació ràpida i considerable en els últims anys. Malgrat els avenços tecnològics, la qualitat de vida de gran part de la població mundial no ha millorat, sinó tot el contrari. L'època actual està marcada per la multiplicitat dels problemes socials. Vivim en una societat complexa, estratificada, consumista i desigual. Tenim reptes importants per resoldre a escala global i local. Temes com la justícia internacional, l'equitat global, les relacions interculturals, la sostenibilitat, la resolució de conflictes i l'educació per la cultura de la pau resten pendents de solucionar. Cal un canvi de paradigma per assegurar que les generacions futures trobaran un món millor.

La societat del segle XXI es defineix per la diversitat i les desigualtats socials. Assistim a una reproducció de les desigualtats socials, econòmiques, polítiques i culturals que es tendeixen a amagar sota el reduccionisme de la culturització. Culturització de realitats problemàtiques, on la diferència es converteix en deficiència i la diversitat es limita a la immigració. Tal i com indica Martiniello, convertir la cultura com única clau interpretativa del món és perillós (1998: 83). Darrera de la visibilitat d'allò cultural s'invisibilitzen factors de desigualtat social, econòmica, jurídica i política, *"los conflictos culturales suelen ser la consecuencia y no la causa de las desigualdades y los conflictos sociales y económicos"* (Martiniello, 1998: 32). *"La substitución de un paradigma clasista*

por otro etnocultural es precipitada y reductora. El resurgir de la cultura y las identidades, no implica necesariamente la desaparición de la clase social” (Martiniello, 1998: 30).

És cert que la societat local i global esdevé cada vegada més diversa i plural, però no solament des de la identitat cultural. Les societats són diverses en si mateixes per raó de gènere, edat, classe social, religió, origen, gustos, preferències, prioritats, valors, maneres de viure i interpretar la vida. La construcció d'una societat plural justa amb diferents concepcions, interpretacions i visions de la vida, és indispensable en aquest món globalitzat. La qüestió fonamental és definir quin model de societat volem construir i com. Es tracta de treballar amb l'objectiu d'aconseguir unes relacions interculturals basades en la igualtat, la pluralitat, el respecte i el diàleg que evitin situacions de segregació i exclusió social. Cal assolir una convivència que es basi, per una part, en les relacions i experiències compartides i no en la diferència i, per l'altra, en la concepció de la ciutadania com element que assegura el desenvolupament humà. És evident que construir i definir un projecte de societat multicultural que entengui la diversitat cultural, ètnica i social como riquesa i part fonamental de si mateixa, presenta dificultats importants que no podem infravalorar.

La Universitat:

El món es transforma a través del coneixement. L'ensenyament superior s'ha de basar en el context. És de l'anàlisi del context que surt la necessitat de repensar l'ensenyament i el coneixement. El contacte i la contextualització social han de guiar el canvi de paradigma del concepte Universitat. La Universitat no pot ser una institució neutral, sinó que ha d'assumir la responsabilitat d'integrar els temes fonamentals de la societat, per fer-ne una reflexió crítica.

El valor principal de l'educació superior ha de ser el bé comú. La qüestió més important que es planteja és ¿quin coneixement, per quina societat?. Cal preguntar-se quin ha de ser el paper de la Universitat en el context global i local i quin coneixement construir. Una de les qüestions fonamentals és la implicació i articulació dels seus estudis amb la societat. El coneixement s'ha de basar en el pensament crític per poder transformar. No ens hem de quedar en la mera transmissió de coneixements. No es tracta de formar solament professionals pel mercat, les Universitats han de canviar la concepció material de riquesa per l'acumulació de coneixement i visió de futur amb la finalitat de garantir que la societat tingui millors ciutadans, capaços de construir una societat plural més equitativa, on tinguin cabuda diferents concepcions i visions.

L'objectiu fonamental de la Universitat ha de ser formar persones capaces de millorar la societat. Per això, cal aprendre, però també cal formar-se com persona. En un moment en què la societat canvia ràpidament, es fa evident que no n'hi ha prou amb formar als estudiants amb les competències professionals que hauran de desenvolupar. Des del currículum s'han de treballar els valors, actituds i principis ètics que assegurin la millora social. Cal fer-ho des de metodologies participatives i innovadores. Calen nous currículums i noves pedagogies per assolir una nova ciutadania inclusiva. Els objectius educatius han d'anar més enllà de les competències estrictament professionals. És necessari dotar als estudiants de capacitats i competències per aprendre a ser ciutadans crítics i compromesos.

El coneixement que es construeix i transmet a la Universitat ha d'incloure l'estudi de la complexitat actual. Tots els elements que configuren el context en què vivim estan interconnectats i requereixen una anàlisi profunda per poder comprendre què està passant. Des de la Universitat hem de ser capaços de plantejar respostes i solucions a

les problemàtiques que té la societat. És necessari que els estudiants no aprenguin ni es quedin amb una visió parcel·lada, compartimentada i reduccionista de la realitat, ni del coneixement. La visió i l'aprenentatge han de ser multidimensionals. Hem de generar nous coneixements per solucionar vells problemes socials.

Per Morin, l'educació del futur ha de garantir que la idea d'unicitat de l'espècie humana no amagui la diversitat existent i que la diversitat no amagui la unitat. *“Ha de ser una ensenyança fonamental i universal, centrada en la condició humana”* (2001: 57). Comprendre la realitat i als “altres” ha de ser un objectiu bàsic de la formació universitària, per superar l'etnocentrisme i sociocentrisme que potència xenofòbies, estereotips, prejudicis i racisme, i construeix alteritats excloses. Els estudis superiors han de reforçar l'ètica de la comprensió.

La Universitat ha de garantir que els estudiants es formin en valors i actituds, a través dels continguts però també en els àmbits relacionals. En aquest sentit, el professorat tenim l'oportunitat de transmetre'ls i també de donar un pas endavant, creant els espais necessaris per construir-los. Cal recuperar els valors com elements fonamentals pel canvi cap a un model social inclusiu i més humà, desenvolupant el compromís cívic i les responsabilitats socials en els programes d'estudis.

L'educació intercultural és la llavor d'una millor societat del futur. Una educació basada en emfasitzar les similituds per sobre de les diferències, en potenciar el compromís i implicació en la millora de la societat, en evitar la reproducció de desigualtats, discriminació i exclusió i en fomentar el respecte als altres. Es tracta de formar joves sensibles, compromesos i solidaris, en definitiva, futurs professionals amb qualitat humana.

Els estudis d'infermeria:

La pràctica infermera es basa en l'exercici de cuidar. L'acció de cuidar és una constant universal. Totes les societats han elaborat rituals i tècniques per preservar la salut i guarir la malaltia, que en cada context prenen formes particulars.

Les cures infermeres en la nostra societat s'emmarquen en el context de la biomedicina, que es caracteritza per tenir una concepció ahistòrica, asocial, individualitzada i tècnica, excloent a l'usuari de l'accés als coneixements (Menéndez). Una medicina centrada en les disfuncions biològiques, que ha assolit grans èxits en la millora de la qualitat de vida, però que en molts aspectes planteja una visió molt reduccionista de l'esser humà. L'objecte important d'atenció és el cos físic i la patologia mèdicament definida, deixant en un segon pla els aspectes psico-emocionals i relacionals, i ignorant molt sovint el context. Aquesta centralitat en el cos – patologia dificulta una atenció integral, limita la comunicació y pot despersonalitzar la pràctica assistencial.

No podem oblidar que la base de d'infermeria és la relació amb les persones. És possible cuidar des de diferents formes, però és impossible cuidar sense tenir en compte les relacions interpersonals. En l'exercici de la professió infermera, en la relació que establim amb les persones d'origens culturals diversos, la situació de partida és habitualment de distància y diferenciació entre “nosaltres” i els “altres”. Establim la comunicació a partir dels nostres codis culturals i de les imatges preconstruïdes de “l'altre”, actuant amb desconfiança i fent en moltes ocasions una interpretació errònia. En aquest acte i en la relació que s'estableix és imprescindible comprendre a “l'altre” i explorar el nostre posicionament davant ell. Sabem que la tendència és sobredimensionar les diferències. La comunicació ens ajuda a conèixer i apreciar millor les similituds. Diu

Todorov (1988: 27) que *“el conocimiento de lo ajeno sirve para el enriquecimiento propio: en este campo, dar es recibir. La falta de curiosidad por los otros es un signo de debilidad, no de fuerza”*.

Els estudis universitaris d'Infermeria tenen com objectiu formar a professionals capaços de proporcionar cures integrals a les persones i a la comunitat. Les Escoles d'Infermeria, entre altres competències, hem de formar als nostres estudiants perquè siguin capaços de conèixer la complexitat i diversitat del nostre entorn social, analitzar els principals problemes socials que s'articulen en ella, integrar valors i actituds positives envers les persones. En aquest marc, l'ANECA assenyala com una de les competències de la professió, i que per tant els alumnes han d'anar assolint al llarg dels seus estudis, *“la capacitat per treballar de manera holística, tolerant, sense fer judicis de valor, curiosa i sensible, garantint que els drets, les creences i desitjos de les diferents persones i grups no es vegin compromesos”*. En aquest sentit, es fa evident la necessitat de formular els estudis d'infermeria des de la lògica del pensament reflexiu i crític, i dels sabers complexes, que ens permeti dur a terme unes cures integrals i de qualitat que sobrepassin el reduccionisme biològic.

Els actuals plans d'estudi d'infermeria han fet un gran esforç per recollir aquesta necessitat, però encara ens queda molt camí per recórrer. La majoria dels continguts formals continuen dintre del paradigma biomèdic, és a dir, centrats en la patologia del cos, alhora que s'imparteixen compartimentats. Els continguts més contextuals queden relegats a petits temes inclosos en les diferents assignatures, però principalment acaben formant part del currículum ocult dels diferents professors/res. Els temes sobre diversitat i interculturalitat no s'aborden de forma específica en els continguts formals de les assignatures, depenent que es treballin o no del criteri i posicionament de cada professor/a.

És necessari que l'aprenentatge reflexiu de la diversitat cultural es produeixi de manera transversal durant tot el procés d'aprenentatge per mitjà del currículum ocult, però pensem que no és suficient. No n'hi ha prou. Cal tenir espais formatius per potenciar-ho, sigui a través d'assignatures, fòrums de debat o activitats complementàries.

Els nostres estudiants:

Es precis partir de la realitat en què ens movem. En aquest sentit, malgrat poder afirmar que, en general, els estudiants d'Infermeria mostren una actitud positiva i oberta a qualsevol persona i la seva inclusió en la societat, persisteix un percentatge petit però significatiu que mantenen una concepció essencialista i estàtica de la cultura, amb afirmacions etnocèntriques que entenen la societat occidental com el model a seguir. Alguns estudiants també veuen la diversitat cultural com un perill, manifestant por al mestissatge i entenen que les diferències culturals no permeten entendre's. “L'altre” és vist com estrany i inferior i no mereixedor dels mateixos drets que la resta de població.

Els nostres estudiants d'infermeria mostren una certa incomoditat davant la vulnerabilitat i reproduïxen els estereotips de la societat, movent-se entre la fascinació per allò que resulta exòtic i el paternalisme (“solidari”) davant els dèbils, i una actitud influenciada pels discursos dominants i condicionada per estereotips i prejudicis cap a les persones procedents d'altres orígens culturals, generats, en gran part, per desconeixement, cosa que pot dificultar la seva futura tasca professional.

Experiència d'aprenentatge reflexiu de la diversitat

Per què les assignatures?:

Com docents ens sentim compromeses perquè la formació dels estudiants respongui a les necessitats socials i estem convençudes que és imprescindible que els nostres alumnes arribin a ser professionals competents i compromesos amb aquestes necessitats. Entenem que en la formació dels futurs professionals de la salut, adquireix un paper predominant el treball de la diversitat a l'aula i en la pràctica clínica como primer pas per repensar els propis patrons culturals i conèixer d'altres. L'ensenyança i aprenentatge crític a la Universitat ha de partir de dos interrogants: ¿què aprenen els nostres estudiants? i ¿per què serveixen els aprenentatges?. S'ha de desenvolupar aprenentatges que capacitin als futurs professionals per *saber fer i saber estar*. No es tracta solament de coneixents sinó que *“desarrollemos procesos formativos que doten a nuestros estudiantes de aquellas competencias que mejoren su ejercicio profesional”* (Zabalza, 2006: 7).

Qualsevol ensenyament l'hem de situar en el context en què es produeix. Som a l'era de la diversitat i la complexitat. Cal estudiar-les. Hem d'emplaçar els estudis d'infermeria en aquesta realitat. Els nostres estudiants ho necessiten com futurs professionals i com ciutadans. Diu Morin (2001: 43) que *“l'educació del futur es veu confrontada a aquest problema universal, ja que existeix una inadequació cada vegada més àmplia, profunda i greu entre, per una part, els nostres sabers desarticulats, parcel·lats i compartimentats i, per l'altra, les realitats o problemes cada vegada més multidisciplinaris, transversals, multidimensionals, transnacionals, globals i planetaris...”*. Per Morin, l'educació és l'instrument més poderós i fonamental de la transformació social i requereix una profunda capacitat d'autocrítica i reflexió. Cal conèixer les dimensions econòmiques, polítiques, socials i històriques del moment. Cal proposar nous valors perquè els valors dominants es modifiquin o bé consolidin i reforcin.

En aquest context, un dels temes prioritaris és l'educació intercultural enfocada a aconseguir la integració i inclusió de tots els membres de la societat, i capaç de respectar la diversitat de tota mena. Una educació cívica basada en la ciutadania ètica intercultural (Cortina, 1998) que no pretén assimilar les cultures “minoritàries” ni reforçar les diferències, sinó potenciar el respecte a l'elecció individual i la comprensió de les altres cosmovisions. En definitiva, que es treballi de manera proactiva per la inclusió, la diversitat, la participació ciutadana i el respecte als drets de les persones.

L'estudiant d'Infermeria, igual que la societat, es troba necessitat d'una pedagogia social que faciliti el coneixement, comprensió i acceptació de “l'altre”, desaprenent actituds que posicionen negativament. Ha de realitzar l'aprenentatge i coneixement de la diversitat a partir del context històric que viu i de la seva pròpia “mirada” o visió de l'alteritat, per modificar actituds i valors. Per això aquests temes han d'abordar-se en els Plans d'Estudis i treballar-se de forma transversal en totes les assignatures. No obstant, la inclusió d'assignatures optatives que analitzen detingudament la diversitat en relació als processos salut-malaltia-atenció en el pla d'estudis de la nostra Escola pretén ser un instrument específic que faciliti la cognició i comprensió d'una realitat plural i diversa que l'estudiant haurà d'abordar en la seva futura pràctica professional.

Són dues assignatures optatives de 6 crèdits i impartides a tercer curs: “Salut i diversitat cultural” i “Salut, societat i cultura” (Antropologia de la Salut). L'objectiu implícit de les assignatures és fer dels estudiants d'Infermeria persones reflexives, sensibles i

obertes enfront altres formes de vida, partint d'un principi clau: per saber respectar és fonamental conèixer.

Objectius:

- Reconèixer que la diversitat és inherent a la humanitat
- Distingir entre desigualtat i diversitat
- Analitzar de forma crítica la utilització del concepte "cultura"
- Identificar els factors socio-culturals que intervenen en la construcció dels conceptes salut-malaltia.
- Analitzar les diferents expressions i vivències del procés salut-malaltia.
- Reconèixer l'existència diversos models d'atenció en la recerca i manteniment de la salut.
- Identificar les principals desigualtats socials, tot relacionant-les amb les causes que les generen i les conseqüències que se'n deriven.
- Analitzar el fenomen de les migracions i la seva incidència en la nostra societat.
- Diferenciar les actituds davant la diversitat.
- Identificar les condicions de vida de la persona que migra.
- Analitzar l'impacte del procés migratori en la salut de les persones.
- Integrar valors i actituds positius en front la diferència: respecte, diàleg i solidaritat, tot desenvolupant un esperit crític constructiu.
- Adoptar la interculturalitat com forma de convivència i d'enriquiment personal, desenvolupant un esperit crític constructiu.

Continguts:

Els continguts estan determinats pels objectius proposats i versen sobre l'anàlisi de la diversitat humana en el context històric i social actual; les actituds davant la diversitat; les dimensions socials i culturals de la salut i la malaltia; la diversitat d'àmbits terapèutics; les desigualtats socials en el context actual; les migracions al segle XXI; la vivència del procés migratori; els valors i actituds positius envers la diferència: respecte, diàleg i solidaritat i el diàleg intercultural en l'atenció d'infermeria.

Es treballen els diferents usos i interpretacions de la salut, la malaltia i la terapèutica, perquè els estudiants adquireixin uns coneixements bàsics per ser capaços de dirigir una mirada oberta, receptiva i dialogant a la diversitat, des d'un pla d'igualtat i respecte.

Metodologia:

La metodologia docent es basa en l'aprenentatge reflexiu. L'educació és una activitat pràctica que obliga a adoptar responsabilitat ètiques i morals. Els educadors hem de saber potenciar la reflexió dels nostres estudiants generant un clima que faciliti l'anàlisi d'allò que s'està fent i de com es fa. Com s'entenen les situacions i com s'interpreten. L'estudiant ha d'aprendre a aprendre autònomament per poder-se formar al llarg de la vida.

Amb la reflexió, els estudiants adquireixen i potencien la capacitat d'observar-se a si mateixos i aprenen a ser crítics amb allò que fan i pensen. Es produeix un qüestionament dels pensaments i accions. D'aquesta manera, l'estudiant està ben situat per l'aprenentatge i formació continuada. Aprendre dels altres però també des de la pròpia acció. És necessari que els professionals i ciutadans siguem reflexius i crítics. Que analitzem les accions realitzades per poder-les millorar. Amb metodologies docents

basades en la reflexió, l'estudiant passa a ser el centre del procés ensenyança-aprenentatge, realitzant un aprenentatge significatiu.

La característica de les assignatures que presentem permet combinar una metodologia docent variada. Intentem que siguin mètodes d'aprenentatge diferents que, sobre tot, facilitin la reflexió dels estudiants sobre els temes que proposem.

Amb la part de *classe magistral* presentem els conceptes i continguts que després es debatran a l'aula. Fem una síntesi dels conceptes clau i deixem oberta la discussió i aportació dels estudiants. Els estudiants tenen els apunts prèviament i procurem que la classe sigui participativa, realitzant preguntes i obrint el debat.

Les *lectures* d'articles o capítols de llibres són prèvies a la classe magistral i faciliten la comprensió del que posteriorment treballarem a l'aula. De la lectura realitzen una anàlisi dels aspectes més rellevants i la reflexió personal. Aquest material se'ns lliura per escrit cada setmana i el retornem amb els comentaris necessaris, si s'escau, establint un feed-back continu. Pensem que el treball autònom de l'estudiant és important perquè pugui portar el seu propi procés d'aprenentatge, alhora que potenciem la lectura crítica i reflexiva, font de gran part del coneixement.

Els *treballs de grup* els fem a l'aula. Es proposen casos o situacions extremes de la realitat, per analitzar, discutir, comprendre i resoldre (si cal) en grups de quatre o cinc estudiants, també en base als conceptes que estem treballant. El treball en grup permet contrastar diversitat d'opinions i maneres d'entendre allò que es debat. A més a més aprenen a respectar, escoltar i acceptar l'opinió dels altres, aspecte fonamental quan s'estudia la diversitat. El respecte és un valor relacional que s'aprèn practicant-lo amb els altres.

Els *documentals o pel·lícules* ens permeten aprendre a veure el cinema o la tv de manera analítica. Il·lustren allò que treballarem a l'aula o bé hem llegit, afegint elements de debat que enriqueixen els continguts treballats teòricament..

Història de vida. Cada alumna/o fa una entrevista en profunditat a una persona d'origen cultural diferent. Es tracta de fer un apropament real per conèixer a persones amb cosmovisions diferents.

També es valora l'assistència dels estudiants a conferències o actes relacionats amb la temàtica de les assignatures.

Avaluació:

L'avaluació és continuada i es té en compte l'assistència a classe, la participació en els debats, el lliurament de les reflexions sobre les lectures i documentals i el treball final. Les persones que no optin per a l'avaluació continuada, vulguin millorar nota o no hagin superat l'avaluació continuada poden presentar-se a examen final.

Discusió i resultats

L'aprenentatge reflexiu de la diversitat permet als estudiants deconstruir models, dinàmiques i prejudicis. Fan una presa de consciència de la seva futura pràctica professional i potencia la seva capacitat per reflexionar sobre les situacions (en l'acció) i resoldre problemes.

Hem observat que els estudiants, a través de les reflexions escrites, l'anàlisi dels documentals i la discussió a l'aula, desenvolupen un discurs més crític i creatiu. Aprenen que la persona té una dimensió cultural que li és inherent i que el respecte a la diversitat cultural és un valor constitutiu de la dignitat de les persones, mostrant-se més sensibles sobre les diferents opcions terapèutiques. Comprenen que la convivència intercultural és un requisit fonamental per garantir la pau.

Al ser assignatures optatives el nombre d'estudiants és més reduït, fet que millora la relació interpersonal entre professores i alumnes, establint-se una millor comunicació i confiança, i afavorint una participació més activa. Els estudiants entenen que els debats a l'aula afavoreixen l'intercanvi d'experiències i coneixements.

Des de la nostra experiència podem afirmar que les assignatures ajuden a modificar actituds, creences i valors erronis sobre la diferència i diversitat i capaciten als estudiants d'Infermeria per "sortir" del propi model cultural i adoptar una actitud d'obertura cap els "altres". Treballar els estereotips, prejudicis i tòpics els permet modificar actituds tancades i equívokes. A través del coneixement del sistema de valors de les persones amb cultures diverses, els estudiants integren representacions, models i formes diferents d'entendre la vida. El coneixement de la diversitat afavoreix l'adquisició d'una actitud ètica i de civilitat i fomenta valors imprescindibles com la solidaritat, el respecte, la llibertat i la igualtat.

Conclusions

La incorporació dels elements transculturals en salut ha de fer-se de manera transversal en el currículum d'Infermeria i medicina. Els futurs professionals han de conèixer i actuar davant la diversitat. És precís facilitar l'aprenentatge autònom de l'estudiant i formar-lo no solament com professional sinó com ciutadà. Que sigui subjecte, es formi com persona, millori la societat i sigui capaç de relacionar-se i comunicar-se amb tothom. *"Cualquier programa universitario ha de servir para mejorar a las personas en todo el amplio espectro de dimensiones en que los estudiantes universitarios pueden mejorar: como personas, como estudiantes, como personas cultas e intelectuales, como futuros profesionales"* (Zabalza, 2006: 24).

És evident la necessària connexió entre el món acadèmic i professional. L'educació cívica que respecti la diversitat és un imperatiu creixent en tots els àmbits de la societat i la Universitat l'ha d'implementar. La inclusió del treball conscient amb la diversitat en el currículum dels estudis d'Infermeria permet als estudiants obtenir les competències fonamentals per ser coneixedors de la realitat social i cultural dels nostres dies. *"És indispensable que el profesional de la salud sàpiga analizar i gestionar significats culturales, comprender la variedad de situaciones en què es troba i sigui capaç de relativitzar els propis prejudicis"* (Comelles i Bernal, 2007:16).

Obrir-se a la diversitat cultural suposa una gran oportunitat per Infermeria: conèixer formes particulars d'entendre la salut, la malaltia, els sistemes terapèutics i les cures ens converteix en millors professionals i persones.

Els estudis universitaris han de tenir com un dels seus reptes fonamentals la transmissió d'una ètica i uns valors orientats a la millora de la societat i del desenvolupament humà. Cal formar als futurs professionals i ciutadans amb valors, actituds i comportaments de responsabilitat social.

Solament ampliarem l'univers del discurs humà conversant amb els altres, solament així els podem comprendre (Sánchez Durà, N. en Geertz, 1996:15). Com bé diu Geertz, comprendre als altres és el primer pas per comprendre'ns a nosaltres mateixos (1996).

Bibliografia

Bernués Vázquez, L. i Peya Gascons, M. (coord) (2004) *Libro blanco. Título de grado de Enfermería*. Madrid: Agencia nacional de Evaluación de la calidad y acreditación

Brockbank, A. MacGill, I. (2002) *Aprendizaje reflexivo en la educación superior*. Madrid: Ed. Morata, S.L.

Castiñeira, A. (2004) *Ens fan o ens fem?. La transmissió de valors avui*. Barcelona: Pòrtic.

Comelles, J. M. i Bernal, M. (2007) "El hecho migratorio y la vulnerabilidad del sistema sanitario en España". HUMANITAS Humanidades Médicas, Tema del mes on-line, nº 13, marzo 2007

Cortina, A. (1998) *Ciudadanos del mundo. Hacia una teoría de la ciudadanía*. Madrid: Alianza Editorial.

Ferrer, V., Medina, J.L., Lloret, C., (eds). (2003) *La complejidad en Enfermería. Profesión, gestión, formación*. Barcelona: Laertes. Psicopedagogía.

Geertz, C. (1996) *Los usos de la diversidad* Barcelona: Ediciones Piados. ICE de la Universidad Autónoma de Barcelona.

Martiniello, M (1998) *Salir de los guetos culturales*. Barcelona: Ed. Bellaterra.

Medina, J.L. (1999) *La pedagogía del cuidado: saberes y prácticas en la formación universitaria en enfermería*. Barcelona: Laertes.

Morera Pomarede, Mª J. i Roca, N. (2007) "El aprendizaje reflexivo de la diversidad cultural". Barcelona: Revista ROL Enfermería, 30 (10): 699-704.

Morin, E. (2001) *Los siete saberes necesarios para la educación del futuro*. Barcelona: Ediciones Paidós Ibérica, S.A.

Roca, N. i Vega, C. (2007) "Diversidad cultural: Actitudes, valores y saberes de los estudiantes de Enfermería". Comunicació presentada al II Congrés Internacional Etnografia i Educació. Universitat Autònoma de Barcelona, setembre 2007.

Subirats, J. (2004) "¿Qué Universidad, para qué sociedad?". El País, 1 julio 2004.

Todorov, T i altres (1988) *Cruce de culturas y mestizaje cultural*. Madrid: Júcar Universidad.

Zabalza, M. A. (2006) *Competencias docentes del profesorado universitario. Calidad y desarrollo profesional*. Madrid: Narcea, S.A. de Ediciones.

Qüestions i/o consideracions per al debat

- 1.- ¿Quin és el model de societat que cal construir?
- 2.- ¿Quin ha de ser el paper de la Universitat en la transformació de la societat?
- 3.- ¿Com s'han de treballar i transmetre els valors i les actituds centrades en el respecte als drets humans des del curriculum universitari?
- 4.- ¿Quins professionals i ciutadans volem?